

DOMINIK WOLSKI

Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa w Katowicach

Rozwój regulacji dotyczących turystyki górskiej w Polsce

Abstract

Development of Regulations Relating to Mountain Tourism in Poland

In the article a development of regulations concerning mountain tourism in Poland has been discussed, as well as those of them having significant impact on this sphere of human's activity. From historical perspective this article contains period of time starting from the beginnings of mountain tourism, i.e. first half of nineteenth century, until modern times. This period has been divided in time intervals related to the most important historical periods and political changes in Poland. The author used a notion of "regulations" in a possibly wide understanding encompassing not only law, but also regulations being produced by entities other than the state. As a result regulations such as by-laws, statutes, principles, good practices etc. are included. In spite of the lack of legal character, those play important role in mountain tourism too. „Mountain tourism” has broad understanding too, in particular because last time many forms of activity practicing in the mountains came out. Therefore the author decided to discuss regulations concerning climbing, climbing in Tatra mountains and alpine climbing, as the situations really close to mountain tourism, sometimes qualifying as mountain tourism too. Additionally, part of the article author devoted to organisations and authorities in the scope of mountain tourism. In authors opinion a picture of regulations relating to mountain tourism without those organisations would be incomplete. In summary, author formulated certain postulates as those regarded to the future of regulations concerning mountain tourism in Poland, based on previous pieces of the article as well as experiences from alpine countries.

Keywords: mountain tourism, climbing, alpine climbing, regulations, law, development, mountain guiding, organisations

Słowa kluczowe: turystyka górską, wspinaczka, alpinizm, regulacje, prawo, rozwój, przewodnictwo górskie, organizacje

1. Wprowadzenie

Turystyka górską na obszarze dzisiejszej Polski ma historię znacznie przekraczającą 100 lat, obejmującą już obecnie trzy stulecia, licząc od początku wieku XIX do obecnego XXI. Myśląc o początkach turystyki górskiej z reguły kierujemy swą uwagę na obszar Tatr, w wypadku których rozwój turystyki, jak również zagospodarowanie turystyczne odmiennie kształtowały się po południowej i po północnej, obecnie polskiej stronie tego pasma górskiego¹. Po stronie południowej turystyka pojawiła się znacznie wcześniej. Jednak także po północnej stronie Tatr już w 2. połowie XIX w., a następnie w początkach wieku XX, rozwijały się różne formy turystyki, takie jak wędrowki górskie, początkowo wyłącznie w towarzystwie przewodników, narciarstwo² czy wspinaczka. Rozwijały też swoją działalność organizacje i służby związane z turystyką górską³. Koncentrując swą uwagę na obszarze Tatr, nie można jednak tracić z pola widzenia innych obszarów górskich, takich jak Beskidy czy Karkonosze. Tam również początki turystyki górskiej oraz oficjalnie uznanego zawodu przewodnika sięgają 1. połowy XIX w., a nawet nieco wcześniej⁴.

Turystyka górską w jej najszerszym rozumieniu obejmuje nie tylko turystykę pieszą, ale także turystykę narciarską, a nawet łatwiejszą, uprawianą rekreacyjnie wspinaczkę. Czynnikiem, który często odróżnia turystykę górską od innych form turystyki, jest bezpieczeństwo. Ma on istotne znaczenie zarówno na obszarze Tatr, jak i na innych obszarach górskich, takich jak Beskidy, Karkonosze czy Bieszczady⁵. Skoro bezpieczeństwo, to musi się pojawić problem jego zapewnienia osobom uprawiającym turystykę górską, a zatem kto i w jakim zakresie powinien je zapewnić oraz jakie obowiązki ciąży na osobie uprawiającej określoną formę turystyki⁶. To już niemal wprost prowadzi do regulacji, w szczególności regulacji prawnych, które często się pojawiają w kontekście obowiązku zapewnienia bezpieczeństwa w górach.

¹ Za pierwszą historycznie uznaną wycieczkę w Tatry po ich południowej stronie uznaje się wycieczkę Beaty Łaskiej z Kieżmarku w roku 1565, która prawdopodobnie udała się w okolice Zielonego Stawu Kieżmarskiego. Jest to pierwsza zachowana wiadomość o wycieczce w Tatry, a Beata Łaska uznana została za pierwszą znaną z nazwiska turystkę tatrzańską. Zob. Z. Radwańska-Paryska, W.H. Paryski, *Encyklopedia tatrzańska*, Warszawa 1973, s. 279.

² Bardzo ciekawe opowieści na temat legendarnych już początków narciarstwa w Tatrach zob. S. Zieliński, *W stronę Pysznę*, Warszawa 1976.

³ W roku 1873 powstaje Towarzystwo Tatrzańskie, a w roku 1909 z inicjatywy Mariusza Zaruskiego Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe niosące pomoc ofiarom wypadków w Tatrach. Organizacje te opisane zostały szerzej w dalszej części niniejszego opracowania.

⁴ Zob. M. Lewan, *Zarys dziejów turystyki w Polsce*, Kraków 2004, s. 32.

⁵ Przykładem może służyć rejon Babiej Góry czy Beskidów, gdzie w ostatnich latach dochodziło do opisywanych w prasie niebezpiecznych zdarzeń z udziałem turystów. Zob. m.in. *Dwa wypadki śmiertelne w Beskidach – porażenie piorunem na Babiej Górze i utonięcie w Szczyrku*, <http://zywiec.naszemiasto.pl/artukul/dwa-wypadki-smiertelne-w-beskidach-porazenie-piorunem-na,3751365,artgal,t,id,tm.html>, 29.05.2016 (dostęp: 5.08.2017); *Akcja ratownicza na Babiej Górze. Śnieżnica postraszyła turystów*, <http://www.dziennikzachodni.pl/wiadomosci/zywiec/a/akcja-ratownicza-na-babiej-gorze-sniezyca-postraszy-la-turystow,11992018/>, 16.04.2017 (dostęp: 5.08.2017).

⁶ Zob. na ten temat m.in. D. Wolski, *Ryzyko i odpowiedzialność turysty w turystyce górskiej* [w:] *Transformacje prawa turystycznego*, red. P. Cybula, Kraków 2009.

Wiązanie pojęcia „regulacji” w turystyce, a zwłaszcza w turystyce górskiej, wyłącznie z przepisami prawnymi, a zatem jednostkami redakcyjnymi, z których wyprowadzane są normy prawne zawarte w aktach prawnych należących do źródeł prawa powszechnie obowiązującego zgodnie z art. 87 Konstytucji⁷, stanowi znaczne uproszczenie⁸. Turystyka górska to dziedzina, której praktykowanie łączy się z wieloma normami, regułami, zasadami, wytycznymi, zaleceniami, regulaminami, dobrymi praktykami itp. Jedynie część z nich stanowi obowiązujące normy prawne, które zawarte są w wymienionych wyżej źródłach prawa powszechnie obowiązującego⁹. Pozostałe nie kwalifikują się do wspomnianego powyżej katalogu źródeł prawa, a jednak odgrywają istotną rolę zarówno w turystyce górskiej, jak i sportach uprawianych w górach, takich jak wspinaczka czy alpinizm.

Celem niniejszego opracowania nie jest przedstawienie wykazu regulacji obowiązujących w turystyce górskiej w perspektywie historycznej. Nie jest to też praca o charakterze bibliograficznym czy statystycznym. Zamiarem przyświecającym autorowi jest raczej przedstawienie pewnych procesów, zmian, jakim regulacje te ulegały w ponad 100-letniej historii turystyki górskiej w Polsce. Dlatego też wymienione w niniejszym opracowaniu publikacje nie stanowią kompletnego i wyczerpującego zbioru. Mają raczej służyć za przykład, w oparciu o który przedstawiany jest charakter regulacji turystyki górskiej w danym okresie historii oraz zakres w jakim turystyka ta podlegała regulacji. Co więcej, zastosowane ujęcie nie ma mieć wartości wyłącznie historycznej. Skoro bowiem, jak powiedział Ciceron, *historia magistra vitae est*, to należy się zastanowić, jakie wnioski powinniśmy wyciągnąć z faktu, iż w określonym okresie dziejów regulacja turystyki górskiej wyglądała w taki a nie inny sposób. Zawarte zatem w niniejszym opracowaniu rozważania mogą się okazać użyteczne w toku toczącej się po przełomie roku 1989 dyskusji na temat kształtu regulacji prawnych w dziedzinie turystyki górskiej, działalności prowadzonej w górach, jak również wspinaczki, taternictwa czy alpinizmu.

2. Turystyka górska jako przedmiot regulacji

Zachowanie poprawności metodologicznej nakazuje zdefiniowanie, co kryje się pod pojęciem „regulacji” w rozumieniu autora niniejszego opracowania. Jak zostało już wcześniej nadmienione, odwoływanie się w tym zakresie wyłącznie do regulacji prawnych, biorąc pod uwagę wielość różnego rodzaju norm obowiązujących w szeroko

⁷ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).

⁸ W tym miejscu zaznaczyć także należy, iż autor niniejszego artykułu pojęcia „regulacji” w żadnej mierze nie utożsamia z działalnością regulowaną w rozumieniu ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (tekst jednolity: Dz.U. z 2016 r., poz. 1829) czy też jakimkolwiek zawodem regulowanym w rozumieniu obowiązujących przepisów prawnych, choć działalność regulowana, jak wiadomo, występuje również w dziedzinie turystyki, o czym w dalszej części niniejszego opracowania.

⁹ Na temat początków i rozwoju doktryny prawa turystycznego wypowiadał się obszernie J. Sondel, *O początkach i rozwoju doktryny prawa turystycznego*, „Prace Komisji Historii Nauki PAU” 2014, t. 13; zob. też *idem*, *U początków prawa turystycznego. Zarys problematyki (1945–1989)* [w:] *Turystyka a prawo. Aktualne problemy legislacyjne i konstrukcyjne*, red. P. Cybula, J. Raciborski, Kraków–Sucha Beskidzka 2008, s. 9 i n.

pojętej turystyce górskiej, byłoby daleko idącym uproszczeniem. Turystyka górska jest dzielona na wiele sposobów i przy zastosowaniu rozmaitych kryteriów, co pozwala na wyróżnienie m.in. turystyki indywidualnej, zorganizowanej, pieszej, wypraw, trekkingów, turystyki narciarskiej (*ski touring*), canyoning, poruszanie się po tzw. *via ferratach*¹⁰, a także łatwiejszą wspinaczkę. Coraz większą popularność zyskują szkolenia lawinowe, kursy turystyki letniej i zimowej czy biegi górskie, które, nawet jeżeli nie spełniają teoretycznych kryteriów pozwalających na zakwalifikowanie ich do rodzaju turystyki, to z pewnością są formą aktywności uprawianą w górach. Rozważając zatem rozumienie pojęcia „regulacji” obowiązujących w turystyce górskiej, należy także wziąć pod uwagę zarówno wiele jej odmian, jak i zaangażowane w nią podmioty, w tym działające w tym obszarze organy administracji, organizacje, stowarzyszenia, przedsiębiorców i wreszcie samych turystów. W istocie każdy z nich ma wpływ na tworzenie regulacji obejmujących turystykę górską. Przykładowo wystarczy wymienić organizacje ratownicze¹¹, organizacje społeczne propagujące różne formy turystyki, w tym turystykę górską¹², organizacje przewodników górskich¹³, instruktorów wspinaczki czy narciarstwa i snowboardingu¹⁴. Osoby prowadzące działalność jako przewodnicy górcy, instruktorzy wspinaczki czy narciarstwa z jednej strony podlegają obowiązującym regulacjom prawnym, ale z drugiej obejmują ich również normy zawarte w dokumentach wydawanych przez organizacje, do których należą¹⁵. Te ostatnie nie mają charakteru prawa powszechnie obowiązującego, a jednak mają wpływ na działalność tych osób, a w konsekwencji znajdują zastosowanie w turystyce górskiej. Trzeba też pamiętać, że turystyka górska wykazuje istotne związki z wieloma dziedzinami, które mają bezpośredni lub pośredni wpływ na jej praktykowanie, kształt oraz dopuszczalne formy. Z kolei sama turystyka górska wywiera znaczący wpływ na te dziedziny. Wystarczy wymienić tutaj zagadnienie ochrony przyrody, pamiętając, że najczęściej obszary atrakcyjne turystycznie mają jednocześnie istotny walor przyrodniczy, a przez to często podlegają ochronie. Pojawia zatem wiele regulacji mających na celu z jednej strony zapewnienie możliwości udostępniania turystycznego określonych obszarów, a z drugiej stosowne ograniczenia w tym zakresie¹⁶.

¹⁰ Szlak turystyczny w górach o trudnościach zbliżonych do łatwej wspinaczki wyposażony w stalową linę dla celów asekuracyjnych, a także często sztuczne ułatwienia w postaci drabinek, stopni itp. Najbardziej popularny w krajach alpejskich, zwłaszcza we Włoszech (Dolomity) czy Słowenii.

¹¹ W Polsce obecnie Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (TOPR) oraz poszczególne grupy Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego (GOPR).

¹² Np. Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (PTTK, szerzej opisane w dalszej części).

¹³ Przykładowo można podać Centrum Przewodnictwa Tatrzańskiego (CPT), zrzeszone w nim koła przewodnickie, koła przewodnickie skupiające przewodników z innych pasm górskich, m.in. przewodników beskidzkich lub sudeckich, a także Polskie Stowarzyszenie Przewodników Wysokogórskich (PSPW) zrzeszające przewodników posiadających uprawnienia międzynarodowe.

¹⁴ Przykłady to Stowarzyszenie Instruktorów i Trenerów Narciarstwa (SITN) czy Stowarzyszenie Instruktorów i Trenerów Snowboardu (SITS).

¹⁵ Zob. np. regulamin i kodeks PSPW, <http://pspw2017.wixsite.com/pspw/kodeks-styczny-regulaminy> (dostęp: 25.08.2017).

¹⁶ Zob. m.in. ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880 ze zm.). Na temat udostępniania obszarów cennych przyrodniczo na potrzeby uprawiania sportów górskich zob. M. Jodłowski,

Wymienione powyżej czynniki, a także inne, na omówienie których brak tutaj miejsca, zdecydowały o tym, że w niniejszym tekście skoncentrowano się na rozwoju regulacji dotyczących turystyki górskiej, opierając się na szerokim pojęciu „regulacji”, które obejmuje nie tylko prawo powszechnie obowiązujące, ale także różnorodne normy znajdujące zastosowanie w turystyce górskiej oraz inne formy aktywności uprawiane w górach, takie jak wspinaczka czy taternictwo.

3. Zmiany regulacji obejmujących turystykę górską z perspektywy historycznej

3.1. Początki turystyki górskiej

Z perspektywy historycznej początki turystyki górskiej na obszarze obecnej Polski sięgają czasów, kiedy formalny byt państwa polskiego został przerwany, a ziemie polskie na skutek rozbiorów znalazły się pod panowaniem państw zaborczych. Nie oznaczało to jednak, że turystyka górską na tych obszarach się nie pojawiała, a następnie rozwijała. Oczywiście trudno jest w tym kontekście mówić o szczególnych regulacjach, które bezpośrednio odnosiłyby się do tej formy turystyki. Skoro bowiem turystyka górską – w dodatku w jej ówczesnym rozumieniu – była zjawiskiem nowym, to tym bardziej brakowało w tamtym okresie regulacji, którym by ona podlegała. Zazwyczaj to życie, rozwój społeczny i gospodarczy skutkujący powstawaniem określonych zjawisk, wyprzedza rozwój regulacji prawnych, a nie odwrotnie. Już jednak w tamtych czasach można wskazać, nawet jeżeli nie regulacje dotyczące turystyki górskiej w ich szerokim, przyjętym w niniejszym tekście rozumieniu, to pewne zjawiska czy postulaty świadczące o pojawieniu się takich regulacji w niedalekiej przyszłości. Powstawały także pierwsze formy organizacyjne, które w rozwoju turystyki górskiej odegrały istotną rolę. Okres wskazany jako początki turystyki górskiej obejmuje w niniejszym opracowaniu też jej dalszy rozwój, aż do końca okresu międzywojennego. Cały ten przedział czasowy, również biorąc pod uwagę zmiany historyczne, w tym odrodzenie się polskiej państwowości i tworzenie się pierwszych instytucji i regulacji dotyczących turystyki w ogóle, można uznać za pierwszy etap rozwoju turystyki górskiej w Polsce. Dodatkowo krótko wzmiankowano okres II wojny światowej, kiedy wprawdzie trudno jest mówić o normalnym funkcjonowaniu czy rozwoju turystyki górskiej, ale z pewnością nie można też powiedzieć, iż turystyka górską zamarła całkowicie.

Rozpoczynając rozważania dotyczące regulacji obejmujących turystykę górską, trzeba wymienić powstanie pierwszych form organizacyjnych, które doprowadziły także do pojawienia się pierwszych regulacji obejmujących turystykę górską. Należy zatem przywołać powstanie w 1873 r. Towarzystwa Tatrzańskiego (TT), którego

statut zatwierdzono w roku następnym¹⁷. Pomimo odwołania w nazwie do obszaru Tatr zakres terytorialny Towarzystwa Tatrzańskiego był znacznie szerszy i obejmował m.in. również Czarnohorę, Łemkowszczyznę czy Beskid Śląski. Co powstanie przywołanej tutaj organizacji ma wspólnego z regulacjami dotyczącymi turystyki górskiej? Pozornie nic, a jednak gdy głębiej się nad tym zastanawiamy, okazuje się, że całkiem sporo. Warto w tym wypadku sięgnąć do statutu przyjętego przez „ojców założycieli”, w którym znajdujemy główne cele powoływanej do życia organizacji. Należały do nich: 1) badanie Karpat, a zwłaszcza Tatr i Pienin, oraz rozpowszechnianie zebranych o nich wiadomości, 2) zachęcanie do ich zwiedzania, ułatwienie przystępu do nich i pobytu turystom (a w szczególności swoim członkom) oraz badaczom i artystom udającym się do Karpat, Tatr i Pienin w celach naukowych i artystycznych, 3) ochrona zwierząt halskich: kozicy i świstaka, 4) wspieranie przemysłu górskiego wszelkiego rodzaju¹⁸. Cele te wyznaczały nie tylko kierunki rozwoju, w których powinna iść turystyka górska, ale także pewne reguły, które mają służyć wspieraniu realizacji tych kierunków. Pozostawiając w tym miejscu wymienione na początku cele badawcze, znajdujemy w pkt. 2 cel w postaci udostępniania gór, który ma być realizowany m.in. poprzez budowę infrastruktury („przemysłu”), wymienioną w pkt. 4. Czy jednak są w tym zakresie jakieś ograniczenia? Tak, wskazane w pkt. 3, choć oczywiście niewyrażone wprost. Skoro chodzi o uprzystępnianie gór i rozwój infrastruktury oraz ochronę zwierząt „halskich”, to niewątpliwie nie można celu drugiego zrealizować bez wprowadzenia pewnych ograniczeń w zakresie udostępniania obszarów górskich, które służyć mają ochronie przyrody. Jak pokazała przyszłość, w ten sposób nie tylko następował rozwój turystyki górskiej, ale i zaczęto udostępniać na ten cel obszary górskie.

W tym samym czasie powstawały także organizacje mające zbliżone cele do Towarzystwa Tatrzańskiego na innych obszarach górskich. W szczególności warto wymienić rok 1880 i powstanie w Jeleniej Górze Towarzystwa Karkonoskiego (Riesengebirgsverein, RGV), które budowało szlaki turystyczne oraz prowadziło działalność edukacyjno-promocyjną. Następnie powstawały kolejne tego typu organizacje, np. w 1881 r. Kłodzkie Towarzystwo Górskie (Glatzer Gebirgsverein, GGV), w 1882 r. Towarzystwo Sowiogórskie (Eulengebirgsverein), a w 1885 r. Towarzystwo Ślązańskie (Zobtengebirgsverein). W roku 1893 powstaje natomiast Towarzystwo Beskidzkie (przeniesione do Cieszyna w roku 1905), którego celem był rozwój turystyki w rejonie Beskidu Śląskiego¹⁹. Także w ramach tych organizacji, w szczególności przez statuty lub inne przyjmowane dokumenty, wypracowywane były określone normy czy zasady, które miały wpływ na turystykę górską i jej rozwój.

Ochrona przyrody to kwestia, która pojawiła się na galicyjskim Sejmie Krajowym we Lwowie, który w 1868 r. uchwalił ustawę mającą na celu ochronę „świstaka i dzikich

¹⁷ Statut kilka razy zmieniano w krótkim czasie, podobnie jak nazwę, z której usunięto początkowo występujący człon „galicyjskie”, a w późniejszych latach dodano „polskie”. Zob. Z. Radwańska-Paryska, W.H. Paryski, *Encyklopedia...*, s. 394–396; M. Lewan, *Zarys...*, s. 28–29.

¹⁸ Por. Z. Radwańska-Paryska, W.H. Paryski, *Encyklopedia...*, s. 395.

¹⁹ P. Gryszel, *Zarys historii turystyki w Polsce*, http://www.lotur.eu/UploadFiles/524/178/1265187566-Historia_turystyki_w_Polsce_DOT_IT.pdf, s. 1–5 (dostęp: 6.08.2017).

kóz”. Wskazuje się przy tym, iż była to pierwsza w świecie parlamentarna ustawa o gatunkowej ochronie zwierząt²⁰. Przyjęta w ten sposób regulacja prawna nie ma bezpośredniego związku z uprawianiem turystyki górskiej, pozostaje jednak w pewnym logicznym ciągu działań, również o charakterze legislacyjno-prawnym, które doprowadziły w konsekwencji do wprowadzenia znanych nam obecnie ograniczeń obowiązujących na obszarach przyrodniczo cennych. W tym kontekście warto też pamiętać, że inicjatywa utworzenia parku narodowego na obszarze Tatr pojawiała się w dalszym ciągu na przełomie XIX i XX w., a w roku 1907 nie kto inny jak Mieczysław Karłowicz zaproponował utworzenie Sekcji Ochrony Tatr Towarzystwa Tatrzańskiego²¹. Ograniczenia w zakresie ochrony przyrody, zwłaszcza w ujęciu szerszym niż tylko ochrona zwierząt, mają istotny wpływ na uprawianie turystyki górskiej, a w szczególności na obszar, na którym można tę turystykę uprawiać, oraz na jej dopuszczalne prawem formy.

Kolejnym istotnym elementem, który musi się pojawić w kontekście różnego rodzaju regulacji dotyczących turystyki górskiej, jest kwestia bezpieczeństwa i odpowiedzialności za nie. Podobnie jak w wypadku ochrony przyrody trudno jest oczywiście doszukiwać się szczególnych regulacji jej poświęconych w czasach, kiedy powstawała turystyka górską. Bez wątplenia istotnym momentem była tragiczna śmierć kompozytora i pasjonata gór Mieczysława Karłowicza, w lawinie pod Małym Kościelcem²². Nie lekceważąc tragicznego wymiaru tego zdarzenia, stanowiło ono, jak się wydaje, argument przesadzający o postulowanym już od dawna przez Mariusza Zaruskiego²³ utworzeniu służby mającej nieść pomoc poszkodowanym w górach. Powołano zatem do życia Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (TOPR) na podstawie statutu zatwierdzonego przez władze administracyjne w dniu 29 października 1909 r. Przywołując wymienione wcześniej działania zapobiegawcze w odniesieniu do bezpieczeństwa w górach, warto podkreślić, że oprócz prowadzenia wypraw ratunkowych już w początkach swej działalności TOPR zajmował się również zaopatrywaniem schronisk w podręczne apteczki i sprzęt ratunkowy. Służba ta wydawała także afisze ostrzegawcze dla turystów²⁴. TOPR opracował też sygnalizację, którą turyści powinni stosować w razie wypadku w górach w celu uzyskania szybkiej pomocy²⁵. Działanie TOPR nawet w tym pierwszym okresie wykraczało zatem poza cele wyrażone przez pierwszego naczelnika TOPR, Mariusza Zaruskiego, który 14 lipca 1909 r. napisał: „Tak więc staraniem ludzi dobrej woli powstało u nas pogotowie ratunkowe noszące nazwę: Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, którego celem jest poszukiwanie zaginionych turystów i niesienie pierwszej pomocy w nieszczęśliwych

²⁰ Inicjatorami ustawy byli Maksymilian Nowicki i Eugeniusz Janota działający w ramach powstałej w roku 1864 Komisji Fizjograficznej Krakowskiego Towarzystwa Naukowego. Zob. Ł. Pęksa, *Świstak*, <https://tpn.pl/filebrowser/files/Foldery/swistak.pdf> (dostęp: 7.08.2017).

²¹ Zob. m.in. M. Lewan, *Zarys...*, s. 36.

²² Zob. http://www.lotur.eu/UploadFiles/524/178/1265187566-Historia_turystyki_w_Polsce_DOT_IT.pdf (dostęp: 25.08.2017).

²³ Myśl o powołaniu takiej służby pojawiła się u Mariusza Zaruskiego już w 1907 r. Zob. Z. Radwańska-Paryska, W.H. Paryski, *Encyklopedia...*, s. 565.

²⁴ *Ibidem*, s. 566.

²⁵ M. Lewan, *Zarys...*, s. 35.

wypadkach na terenie Tatr²⁶. W działaniach TOPR-u pojawiały się też pewne elementy o charakterze zapobiegawczym związane z bezpieczeństwem w górach.

Nie sposób przy omawianiu regulacji dotyczących turystyki górskiej nie poruszyć kwestii przewodnictwa turystycznego, tym bardziej że ma ona zasadniczo historię tak długą, ja długa jest historia turystyki. Warto też wspomnieć, iż za pierwszego, oficjalnego przewodnika w górach polskich, w Sudetach, uważa się Franciszka Pabla, który w 1823 r. uzyskał tytuł królewskiego przewodnika i kasjera Szczelińca Wielkiego²⁷. Wypełniając ten obowiązek historyczno-kronikarski, należy jednak podkreślić, że trudno jest uznać tę funkcję za odpowiadającą przewodnictwu górskiemu, w szczególności tatrzańskiemu, zarówno w czasach, kiedy było ono tworzone, jak i w jego obecnej formie. Odwołując się do początków przewodnictwa tatrzańskiego, trzeba stwierdzić, że po początkowym okresie braku jakichkolwiek regulacji z czasem zaczęto podejmować próby wprowadzenia pewnych formalnych ram tego zajęcia. Przyczyniło się do tego Towarzystwo Tatrzańskie, które zauważając wzrost liczby przewodników, postanowiło zadbać również o ich odpowiedni poziom. Dlatego też organizacja ta w 1877 r. przeprowadziła weryfikację działających już przewodników. Dokonano także podziału na trzy klasy w zależności od umiejętności przewodnika oraz jego znajomości obszaru Tatr. Przyznanie odpowiedniej klasy potwierdzone zostało blachą przewodnicką, na której widniała cyfra rzymska oznaczająca klasę przewodnika oraz numer książeczki służbowej. W roku 1909 wprowadzono nowy regulamin przewodnicki, zgodnie z którym posiadanie odpowiednich uprawnień musiało być potwierdzone przez starostwo w Nowym Targu²⁸. Nadanie kolejnych ram organizacyjnych i prawnych przewodnictwu było również zasługą Towarzystwa Tatrzańskiego, które w 1922 r. powołało Komisję do spraw Przewodnictwa w Tatrach, a w 1933 r. opracowało kolejny regulamin dla przewodników. Ówczesne Polskie Towarzystwo Tatrzańskie i działająca pod jego auspicjami komisja zajmowały się szkoleniem przewodników, egzaminowaniem, nadaniem uprawnień czy rozstrzyganiem sporów. Prowadzono też szkolenia z zakresu pierwszej pomocy i ratownictwa. W tym wypadku można już zasadniczo mówić wprost o regulacjach, częściowo o charakterze administracyjno-prawnym, dotyczących turystyki górskiej, a w szczególności zawodu, który w tej turystyce odgrywał i odgrywa nadal istotną rolę. Nadmienić również wypada, że jeszcze wcześniej ramy formalno-organizacyjne nadane zostały przewodnictwu górskiemu na obszarze Karkonoszy. Jak podają źródła, pierwsza organizacja skupiająca przewodników górskich została powołana do życia w Legnicy w 1817 r., a w 1822 r. wydano pierwsze legitymacje przewodnickie²⁹. W wypadku przewodnictwa górskiego można zatem śmiało stwierdzić, iż pewne regulacje organizacyjno-prawne zostały wprowadzone już na dość wczesnym etapie. Miały one na celu „uporządkowanie” działalności przewodników i zapewnienie odpowiedniego poziomu usług świadczonych przez przewodników.

²⁶ Za A. Jonak, *Zaczęło się od św. Bernarda – Historia ratownictwa górskiego*, „W Górach” 2005, nr 3 (5), <http://www.wgorach.com/> (dostęp: 25.08.2017).

²⁷ Zob. m.in. M. Lewan, *Zarys...*, s. 33.

²⁸ Z. Radwańska-Paryska, W.H. Paryski, *Encyklopedia...*, s. 411.

²⁹ Zob. <http://przewodnik-sudecki.pl/> (dostęp: 25.08.2017).

W okresie międzywojennym trudno doszukać się innych, niż wymienione powyżej, inicjatyw obejmujących szeroko pojętą turystykę górską, które można byłoby omówić w kontekście regulacji dotyczących tej formy turystyki. Po odzyskaniu niepodległości 20 lat to zbyt krótko w warunkach odradzającego się państwa, aby poświęcać szczególną uwagę właśnie rozwojowi turystyki górskiej, a w szczególności tworzyć obejmujące ją regulacje. Nie oznacza to jednak, że żadnych działań nie podejmowano. Wśród tych o charakterze administracyjno-regulacyjnym warto przypomnieć o powołaniu w 1919 r. Referatu Turystyki przy Ministerstwie Robót Publicznych, którego zdaniem było m.in. wyznaczanie i znakowanie szlaków turystycznych. Istotnym wydarzeniem było również powołanie 12 czerwca 1935 r. Ligi Popierania Turystyki pod patronatem Ministerstwa Transportu. Staraniem tej instytucji doprowadzono do wybudowania kolei linowej na Kasprowy Wierch i Gubałówkę, czy też – niekoniecznie ceniony przez wszystkich – hotel górski na Kalatówkach³⁰. W odniesieniu do regulacji prawnych, które miały znaczenie dla turystyki górskiej, należy stwierdzić, że poza wymienioną wcześniej ustawą o ochronie przyrody nie przyjęto szczególnych aktów prawnych odnoszących się bezpośrednio do tej formy turystyki. Warto jednak wspomnieć o ustawie z 1922 r. o uzdrowiskach³¹, czy też o rozporządzeniu z 1928 r. o opiece nad zabytkami³². Trzeba też przywołać konwencję turystyczną podpisaną przez Polskę z Czechosłowacją w 1925 r.³³ Była to pierwsza tego rodzaju konwencja zawarta przez Polskę, która wprowadzała ułatwienia w ruchu turystycznym w obszarze przygranicznym³⁴. Konwencja weszła w życie w roku 1926, obejmując swym zasięgiem m.in. obszar Tatr i Beskidu Wschodniego, co miało niebagatelne znaczenie w wypadku turystyki górskiej uprawianej na obszarze tych pasm górskich, które znajdowały się częściowo w Polsce, a częściowo objęte były obszarem ówczesnej Czechosłowacji.

W okresie II wojny światowej jakakolwiek działalność turystyczna, turystykę górską włączając, została w praktyce zawieszona³⁵. Nie oznacza to, że pewne działania nie były podejmowane. Służby ratunkowe, TOPR, funkcjonowały pod nazwą Tatra-Bergwacht³⁶. Przewodnicy nie mogli wykonywać swojego zawodu, gdyż często pełnili funkcję kurierów tatrzańskich³⁷. Warto też wspomnieć o działaniach podejmowanych przez okupanta, które miały na celu wprowadzenie pewnej formy przewodnictwa w Tatrach³⁸.

³⁰ M. Lewan, *Zarys...*, s. 47–49; P. Gryszel, *Zarys...*, s. 5–6.

³¹ Ustawa z dnia 23 marca 1922 r. o uzdrowiskach (Dz.U. z 1922 r. Nr 31, poz. 254).

³² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami (Dz.U. z 1928 r. Nr 29, poz. 265).

³³ Konwencja Turystyczna pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czeskosłowacką, podpisana dnia 30 maja 1925 r. w Pradze (Dz.U. z 1925 r. Nr 57, poz. 333).

³⁴ Więcej na temat umów o współpracy turystycznej zawieranych przez Polskę zob. D. Wolski, *Umowa o współpracy w dziedzinie turystyki z 1925 r.* [w:] *Sukcesja do umów międzynarodowych a ewentualna niepodległość Kurdystanu*, red. P. Czubik, W. Burek, Kraków 2016, s. 83–96.

³⁵ M. Lewan, *Zarys...*, s. 65.

³⁶ Z. Radwańska-Paryska, W.H. Paryski, *Encyklopedia...*, s. 566.

³⁷ Zob. też *ibidem*, s. 412.

³⁸ W 1943 r. zorganizowany został przez Krakowski Zweig Krakau des Deutschen Alpenferiens przy Morskim Oku kurs dla kandydatek na kierowniczkę wycieczek tatrzańskich, <https://z-ne.pl/t,haslo,3926,przewodnictwo.html> (dostęp: 21.08.2017).

Nie zamarła jednak całkowicie działalność wspinaczkowa w Tatrach³⁹. Być może sprzyjał temu fakt, iż obszar Zakopanego i Tatr znalazł się w granicach Generalnego Gubernatorstwa, które cieszyło się nieco większą swobodą w prowadzeniu tego rodzaju działalności. Nie można jednak zapominać o represjach stosowanych przez okupanta⁴⁰. Trudno też mówić o działalności turystycznej, rozwoju turystyki górskiej czy wreszcie regulacjach jej dotyczących w warunkach, kiedy kraj znajdował się w stanie wojny, organy państwa formalnie nie funkcjonowały, a działalność wszelkich instytucji, organizacji i stowarzyszeń została przez władze niemieckie zakazana.

3.2. Regulacja turystyki górskiej w okresie PRL-u

Okres, który rozpoczął się po zakończeniu II wojny światowej, to rozwój tzw. turystyki masowej, która, co zrozumiale, nie ominęła także obszarów górskich. Możliwość korzystania z rejonów atrakcyjnych turystycznie miała być powszechnie dostępnym dobrem społecznym. Wydaje się, że realizacji powyższych celów służyło bardziej ujęcie turystyki (w tym turystyki górskiej) w ramy administracyjne czy nawet polityczne niż regulacyjno-prawne. Te ostatnie jednak również pojawiły się z czasem, a pod koniec tego okresu przybrały nawet znacznie na intensywności. W odniesieniu do administracji turystycznej, która była odpowiedzialna także za tworzenie ram prawnych turystyki górskiej, należy przywołać fakt utworzenia w 1950 r. Rady Turystycznej⁴¹, w której skład wchodził też przedstawiciel Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. W roku 1952 powołano Komitet dla Spraw Turystyki przy Prezesie Rady Ministrów⁴², a od 1954 r. sprawy turystyki nadzorował Główny Komitet Kultury Fizycznej⁴³. Najistotniejszym wydarzeniem było jednak utworzenie 17 lutego 1960 r. Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki (GKKFiT), który miał stworzyć ramy prawne dla rozwoju gospodarki turystycznej w Polsce. Sam komitet powołano ustawą z dnia 17 lutego 1960 r. o organizacji spraw kultury fizycznej i turystyki⁴⁴. Wprawdzie w ustawie brak jest bezpośredniego odniesienia do turystyki górskiej, niemniej zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt. 4 ustawy jednym z zadań GKKFiT było rozwijanie działalności w zakresie kultury fizycznej i turystyki we wszystkich jej formach, a do tej ostatniej turystykę górską z pewnością można zaliczyć. Wymieniona ustawa, podobnie jak sam GKKFiT, miała zatem tworzyć ramy organizacyjno-prawne także w odniesieniu do turystyki górskiej. Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 1 sierpnia 1960 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki oraz form nadzoru

³⁹ Niektórzy wskazują, że w latach 1942–1944 ruch ten nawet się rozwijał. Zob. M. Lewan, *Zarys...*, s. 65; S. Siedlecki, *W latach wojennych*, „Wierchy” 1948, nr 18. Potwierdzają to częściowo wskazywane daty niektórych osiągnięć taternickich. Zob. Z. Radwańska-Paryska, W.H. Paryski, *Encyklopedia...*, s. 548.

⁴⁰ Por. M. Lewan, *Zarys...*, s. 65.

⁴¹ Treść statutu i zadania Rady Turystycznej (M.P. Nr A–94, poz. 1183).

⁴² Organizacja i zakres działania Komitetu dla Spraw Turystyki zob. Zarządzenie Nr 203 Prezesa Rady Ministrów z 1 września 1952 r. w sprawie organizacji wewnętrznej i szczegółowego zakresu działania Komitetu dla Spraw Turystyki (M.P. Nr A–76, poz. 1209).

⁴³ M. Lewan, *Zarys...*, s. 72; P. Gryszel, *Zarys...*, s. 9.

⁴⁴ Dz.U. z 1960 r. Nr 10, poz. 65.

w zakresie kultury fizycznej i turystyki nad instytucjami i organizacjami⁴⁵ do zakresu działania wymienionej instytucji należało m.in. zagospodarowanie rejonów i miejscowości turystyczno-wypoczynkowych oraz szlaków turystycznych. Podobnie pod auspicjami GKKFiT opracowany został plan zagospodarowania turystycznego Polski na lata 1961–1965, zatwierdzony uchwałą nr 2/61 GKKFiT z dnia 29 marca 1961 r.⁴⁶ Kolejne istotne zmiany wprowadzono w 1978 r. kiedy to nastąpiło ponowne oddzielenie spraw sportu od spraw turystyki i utworzenie ustawą z dnia 26 maja 1978 r. Głównego Komitetu Turystyki (GKT)⁴⁷. Podobnie jak w wypadku GKKFiT także w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 15 sierpnia 1978 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Głównego Komitetu Turystyki⁴⁸ znalazły się: cel w postaci gospodarowania szlakami turystycznymi oraz odpowiedzialność za warunki, jakim powinny odpowiadać zakłady hotelarskie, obozowiska turystyczne i inne obiekty turystyczne. Kolejne zmiany w administrowaniu turystyką wprowadzono w roku 1986 r. a następnie w roku 1987⁴⁹.

Równoległe z tworzeniem i zmianami w administracji odpowiedzialnej za turystykę tworzone było również prawo. W dniu 30 października 1954 r. Rada Ministrów przyjęła trzy rozporządzenia w sprawie utworzenia: Tatrzańskiego Parku Narodowego (TPN)⁵⁰, Pienińskiego Parku Narodowego (PPN)⁵¹ oraz Babiogórskiego Parku Narodowego (BPN)⁵². Zawierają one przepisy stanowiące wprost o ograniczeniach ruchu turystycznego i narciarskiego, a także sportu wysokogórskiego na obszarze parku narodowego. Ponadto dyrektor parku narodowego był z zachowaniem odpowiedniej procedury uprawniony do wydawania szczegółowych przepisów dla zwiedzających⁵³. Są to regulacje prawne mające za przedmiot bezpośrednio turystykę górską, ale już około 1888 r. znalazły one wyraz w projektach utworzenia obszaru ochronnego na terenie Tatr w przywołanych powyżej aktach prawnych.

W odniesieniu do kwestii bezpieczeństwa i odpowiedzialności za zdarzenia, do jakich dochodzi w górach niezależnie od przepisów odnoszących się bezpośrednio do turystyki górskiej, zastosowanie znajdowały przepisy kodeksu karnego i kodeksu cywilnego. Wydaje się nie zauważać tego autor jednego z artykułów poświęconych regulacjom prawnym dotyczącym alpinizmu, gdy pisze o „poważnej luce prawnej, przed jaką stało sądownictwo polskie”⁵⁴. Niemniej prawdą jest, iż nie było takich przepisów, które wprost wskazywałyby na kwestię bezpieczeństwa w górach, warunków, jakie powinno się w tym zakresie zachować, oraz odpowiedzialności z tego tytułu. Za pierwszy

⁴⁵ Dz.U. z 1960 r. Nr 38, poz. 224.

⁴⁶ M. Lewan, *Zarys...*, s. 73.

⁴⁷ Dz.U. z 1978 r. Nr 14, poz. 60.

⁴⁸ Dz.U. z 1978 r. Nr 20, poz. 88.

⁴⁹ Zob. P. Gryszel, *Zarys...*, s. 11; S. Piśko, *Gorzej być nie może*, „Wiadomości Turystyczne” 2007, nr 142.

⁵⁰ Dz.U. z 1955 r. Nr 4, poz. 23.

⁵¹ Dz.U. z 1955 r. Nr 4, poz. 24.

⁵² Dz.U. z 1955 r. Nr 4, poz. 25.

⁵³ Zob. m.in. § 16 dla TPN i odpowiednio § 14 dla PPN i BPN.

⁵⁴ Por. W. Lachiewicz, *Alpinizm w świetle nowych regulacji prawnych*, „Taternik” 1986, nr 1 (260), s. 4. Tymczasem o odpowiedzialności karnej i cywilnej w górach pisali prawie dwie dekady wcześniej w tym samym periodyku K. Buchała, A. Dobrowolski, *Wypadki górskie w aspekcie prawa*, „Taternik” 1968, nr 1 (198), s. 3 i n.

symptom wprowadzenia tego rodzaju przepisów należy uznać zarządzenie przewodniczącego GKKFiT z dnia 16 października 1974 r. w sprawie uprawiania alpinizmu⁵⁵ na terenach górskich. Za prawdziwą „rewolucję” w odniesieniu do przepisów prawnych mających za przedmiot turystykę i sport uprawiany w górach uznać należy przyjęcie ustawy z dnia 3 lipca 1984 r. o kulturze fizycznej⁵⁶ oraz aktów wykonawczych do niej. Przepisy te, wraz ze wspomnianymi wcześniej rozporządzeniami dotyczącymi parków narodowych, tworzyły kompleksową regulację obejmującą sport i turystykę w górach. Niestety, niektóre przepisy, które się w nich znalazły, miały niekiedy charakter wręcz kuriozalny. Pierwszym z wspomnianych aktów wykonawczych do u.k.f. z 1984 r. było zarządzenie przewodniczącego GKKFiS z dnia 31 lipca 1985 r. w sprawie uprawiania alpinizmu⁵⁷. Na uwagę zasługuje ścisła reglamentacja możliwości uprawiania taternictwa i alpinizmu, w tym prawo do praktykowania tego sportu tylko przez osoby zrzeszone, posiadające stosowne uprawnienia wymagane zarządzeniem (np. kartę taternika). Co więcej, za taternictwo uznane zostało poruszanie się nie tylko w rejonach górskich, ale także skałkowych oraz – co wydaje się dziwne – w obiektach sztucznych (sic!)⁵⁸. We wszystkich tych rejonach i obiektach uprawiać wspinaczkę (nazywaną w zarządzeniu zbiorczo „taternictwem”) mogły wyłącznie osoby zrzeszone. Biorąc pod uwagę dzisiejsze realia, za ciekawostkę można z pewnością uznać przepis, który stanowił, że uprawianie taternictwa „dopuszczalne jest w granicach ryzyka koniecznego, uzależnionego od aktualnych warunków działalności”⁵⁹, lub też wprowadzenie zakazu wspinania się bez asekuracji⁶⁰. Drugi z aktów wykonawczych do u.k.f. z 1984 r. odnosi się już bezpośrednio do turystyki górskiej i warunków bezpieczeństwa w górach. Jest to zarządzenie przewodniczącego GKKFiS z dnia 29 czerwca 1985 r. w sprawie warunków bezpieczeństwa osób przebywających w górach⁶¹. Zarządzenie definiuje tereny górskie, określa podmioty odpowiedzialne za zapewnienie warunków bezpieczeństwa w górach, wyjaśnia, na czym polega zapewnienie bezpieczeństwa oraz określa w załącznikach warunki bezpieczeństwa w wypadku sportów zimowych i na szlakach turystycznych. Wskazuje też warunki organizowania wycieczek oraz zbiorowych imprez turystycznych i sportowych, a także odnosi się do ratownictwa w górach – wymienia Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe jako służbę upoważnioną do wykonywania zadań z zakresu ratownictwa górskiego.

Jak zostało nadmienione wcześniej, działalność w górach podlegała również reżimowi prawa karnego i cywilnego, nad czym, jako pierwsi w piśmiennictwie polskim, refleksję podjęli Kazimierz Buchała oraz Adam Dobrowolski w krótkim, ale bardzo bogatym merytorycznie artykule *Wypadki górskie w aspekcie prawa*⁶². Jak słusznie wskazują autorzy,

⁵⁵ Dz.Urz. GKKFiT Nr 9, poz. 46.

⁵⁶ Tekst jednolity: Dz.U. z 1988 r. Nr 34, poz. 181.

⁵⁷ M.P. Nr 27, poz. 197.

⁵⁸ Zob. § 1 ust. 3 zarządzenia.

⁵⁹ Zob. § 4 załącznika nr 4 do zarządzenia.

⁶⁰ Por. W. Lachiewicz, *Alpinizm...*, s. 3.

⁶¹ M.P. Nr 30, poz. 208.

⁶² K. Buchała, A. Dobrowolski, *Wypadki...*, s. 3.

wprawdzie normy prawa karnego powstają zazwyczaj, aby przeciwdziałać zjawiskom ocenianym negatywnie, jednak wśród tych norm znajdziemy także takie, które w określonych sytuacjach mogą znaleźć zastosowanie do turystyki górskiej, a ta z pewnością zjawiskiem ocenianym negatywnie nie jest. Do takich zdarzeń można zaliczyć przykładowo spowodowanie niebezpieczeństwa czy nieudzielenie pomocy⁶³. Autorzy artykułu stwierdzają także, iż nie istnieją przepisy prawne bezpośrednio adresowane do sportów górskich i brak jest „regulaminu taternictwa”. Występują jednak wspomniane już nieskodyfikowane zasady, przestrzegane na zasadzie powszechnego uznania, jako niezbędne i zgodne ze zdrowym rozsądkiem, bez których uprawianie i rozwój taternictwa nie byłyby możliwe. Zdaniem autorów również naruszenie tych zasad może prowadzić do powstania odpowiedzialności karnej lub cywilnej. Autorzy zauważają też, że dotyczyć to może m.in. „współtowarzyszy” wspinaczki, instruktorów taternictwa, przewodników górskich, kierownictwa imprez, nie wyłączając organizatorów akcji ratunkowych, a nawet przypadkowych osób. Podobnie autorzy artykułu wskazują na możliwość poniesienia odpowiedzialności cywilnoprawnej za wypadek w górach. Dotyczy to zwłaszcza tych zdarzeń, w których wina sprawcy została już wcześniej stwierdzona w postępowaniu karnym. Co więcej, przy ocenie odpowiedzialności określonej osoby należało także wziąć pod uwagę ewentualne naruszenie regulaminu lub instrukcji obowiązujących w danego rodzaju działalności⁶⁴. Większość uwag poczynionych przez autorów w roku 1968 jest aktualna po dziś dzień.

Dokonując przeglądu regulacji obejmujących turystykę górską, trzeba również wspomnieć o istotnej funkcji, jaką pełniły organizacje działające w obszarze turystyki górskiej i sportu uprawianego w górach. Należy zatem wymienić Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (PTTK) jako największą powojenną organizację turystyczną. Organizacja ta utworzona została w dniu 17 grudnia 1950 r. z połączenia Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego i – co ważne w kontekście turystyki górskiej – Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Przez niemal cały opisany tutaj okres miała ona w istocie monopol na tworzenie ram organizacyjnych i w dużej części infrastruktury niezbędnej do uprawiania turystyki górskiej (np. szlaków turystycznych, schronisk). W skład jednostek organizacyjnych PTTK wchodziły także Tatrzańskie Pogotowie Ratunkowe, Klub Wysokogórski oraz Sekcja Speleologiczna⁶⁵. PTTK odpowiedzialne było za kształcenie i nadawanie uprawnień m.in. przewodników górskich. W 1960 r. wydane zostały pierwsze oficjalne przepisy dotyczące przewodników turystycznych, tj. zarządzenie przewodniczącego GKKFiT nr 173 z 22 listopada 1960 r. w sprawie wykonywania funkcji przewodnika turystycznego⁶⁶. Zarządzenie to, podobnie jak kolejne zarządzenie przewodniczącego GKKFiT nr 26 z dnia 30 kwietnia 1968 r., przyznawało formalny monopol PTTK w zakresie m.in. szkolenia, ewidencji

⁶³ Wskazuje na nie K. Buchała, przywołując art. 242 k.k. oraz 247 k.k. obowiązujące ówczesnie. *Ibidem*, s. 4.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 6.

⁶⁵ M. Lewan, *Zarys...*, s. 81.

⁶⁶ Zob. Zarządzenie Nr 173 Przewodniczącego GKKFiT z 22 listopada 1960 r. w sprawie wykonywania funkcji przewodnika turystycznego.

i kontroli przewodników turystycznych, w tym przewodników górskich⁶⁷. Monopol ten trwał do roku 1988⁶⁸. W kontekście bezpieczeństwa w górach trzeba przypomnieć przywoływany w literaturze wymóg uczestniczenia przewodnika w wycieczkach górskich, w których mogła uczestniczyć młodzież powyżej 12 lat, a w wypadku Tatr dopiero od 14 lat, wprowadzony przez powołany już w 1948 r. w Ministerstwie Oświaty Wydział Obozów, Wczasów i Turystyki⁶⁹. W powyższym zakresie, a także znacznie szerszym, niewymienionym tutaj z uwagi na ramy niniejszego opracowania, władze PTTK wydawały wiele dokumentów, które bez wątpienia miały charakter regulacyjny. Nadawały one bowiem określone ramy danej działalności oraz wprowadzały wymagania, jakie powinny spełniać osoby podejmujące się prowadzenia takiej działalności. W 1957 r. ze struktur PTTK wyodrębnił się będący wcześniej jedną z jednostek organizacyjnych Klub Wysokogórski. Klub ten przekształca się w 1974 r. w działający do chwili obecnej Polski Związek Alpinizmu (PZA). Organizacja ta skupiała się głównie na organizowaniu uprawiania wspinaczki, taternictwa i alpinizmu, jak również przygotowywaniu polskich wypraw w góry wysokie. Po przyjęciu wspomnianego wcześniej zarządzenia z 1985 r. organizacja ta miała monopol na wymienione formy aktywności wspinaczkowej, a osoby niezrzeszone formalnie nie mogły nawet wspinać się na sztucznych obiektach czy skałkach jury krakowsko-częstochowskiej. K. Buchała i A. Dobrowolski, pisząc w 1968 r. o nieformalnych zasadach obowiązujących w uprawianiu alpinizmu, musieli mieć na uwadze normy tworzone właśnie przez tę organizację. Na dowód tego można przywołać m.in. cyklicznie wydawany przez Komisję Szkolenia Polskiego Związku Alpinizmu „Informator Szkoleniowy Instruktorów Taternictwa” (ISIT). Informatory zawierały reguły dotyczące szkolenia i uprawiania taternictwa i alpinizmu, a także publikacje mające za przedmiot wymienioną powyżej odpowiedzialność⁷⁰. Choć zawarte tam wytyczne nie stanowiły norm prawnych, biorąc jednak pod uwagę monopol wprowadzony w 1985 r., bez wątpienia wszyscy członkowie tej organizacji – a tylko tacy mogli uprawiać taternictwo czy alpinizm – m.in. instruktorzy taternictwa lub osoby taternictwo praktykujące, musieli przestrzegać norm zawartych w wytycznych.

3.3. Przełom roku 1989 i nowa era turystyki górskiej

Rok 1989 jest datą symbolizującą zmianę ustrojową, jaka nastąpiła w Polsce zarówno w odniesieniu do ustroju politycznego, jak i gospodarczego kraju. Taka zmiana nie mogła pozostać bez wpływu również na regulacje dotyczące turystyki górskiej. W wypadku wszelkich form aktywności uprawianej w górach, także w turystyce i sporcie, pojawił się nowy, z każdym rokiem postępujący trend – komercjalizacja. Właściwie

⁶⁷ Zob. 1875–2000, 125 lat przewodnictwa turystycznego w Polsce, „Informacje Zarządu Głównego PTTK” 2000, nr 5, http://bbiuletyny.pttk.pl/Informacje_ZG_PTTK_2000_01.pdf, s. 3 (dostęp: 25.08.2017).

⁶⁸ Zniesiony zarządzeniem przewodniczącego GKKFiT nr 26 z dnia 22.10.1988 r. uchylającym wcześniejsze zarządzenie.

⁶⁹ Zob. M. Lewan, *Zarys...*, s. 81.

⁷⁰ Zob. m.in. B. Kieres, *Odpowiedzialność za wypadki przy uprawianiu sportów górskich*, „Informator Szkoleniowy Instruktorów Taternictwa” 1974, nr 3.

każda forma działalności w górach przybierała stopniowo formę usługi, którą ktoś świadczy, a ktoś inny za nią płaci. Dotyczy to zarówno najprostszych form turystyki indywidualnej i zorganizowanej, jak i bardziej „zaawansowanych” aktywności, takich jak turystyka zimowa, wspinaczka, szkolenia lawinowe, wycieczki narciarskie itd. Czynnikiem ekonomicznym zaczął w turystyce górskiej odgrywać coraz istotniejszą rolę, co znajduje pewne odzwierciedlenie także w transformacji, jaką przeszły regulacje, zwłaszcza regulacje prawne obejmujące turystykę górską. Również organizacje zajmujące się turystyką i sportem uprawianym w górach, które przed rokiem 1989 odgrywały rolę monopolistów i sprawowały niemal całkowitą kontrolę zarówno nad turystyką zorganizowaną, jak i w dużej mierze indywidualną, musiały się odnaleźć w nowych realiach społeczno-gospodarczo-prawnych.

Przez znaczną część omawianego okresu ramy prawne dla turystyki górskiej wyznaczały przepisy o kulturze fizycznej, w szczególności ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej⁷¹ oraz wydane na jej podstawie akty wykonawcze. Jeśli chodzi o turystykę górską, było to rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 maja 1997 r. w sprawie określenia warunków bezpieczeństwa osób przebywających w górach, pływających, kąpiących się i uprawiających sporty wodne⁷², a w odniesieniu do alpinizmu rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 listopada 2001 r. w sprawie uprawiania alpinizmu⁷³, którego część dotycząca obowiązkowych ubezpieczeń została uznana przez Trybunał Konstytucyjny⁷⁴ za przepis niezgodny z Konstytucją⁷⁵. Całość wspomnianej regulacji, obejmująca u.k.f. oraz wymienione akty wykonawcze, stanowiła w dużej mierze kontynuację omówionych wcześniej aktów prawnych przyjętych w latach 1984–1985. Ustawa (u.k.f.) wprowadzała w art. 54 ogólną zasadę odpowiedzialności za warunki bezpieczeństwa w górach, a wymienione rozporządzenia zawierały regulacje szczegółowe, w tym postanowienia dotyczące służb ratowniczych, szlaków turystycznych, niebezpieczeństwa lawin oraz zasad organizowania wycieczek oraz imprez turystycznych i sportowych w górach. Podobnie wyrazem dość daleko idącej reglamentacji możliwości uprawiania wspinaczki i alpinizmu – choć na szczęście nie tak daleko, jak w wypadku zarządzenia z 1985 r. – było rozporządzenie w sprawie uprawiania alpinizmu. Rozporządzenie utrzymywało istniejący wcześniej system uprawnień wspinaczkowych i taternickich, dodając w porównaniu z zarządzeniem z 1985 r. dwa nowe uprawnienia: karty wspinacza i karty narciarza wysokogórskiego. Rozporządzenie nie określało jednak programów szkoleń, pozostawiając tę sferę „fachowej organizacji”, tj. Polskiemu Związkowi Alpinizmu⁷⁶. Rozporządzenie budziło jednak duże kontrowersje z uwagi

⁷¹ Dz.U. z 1996 r. Nr 25, poz. 113.

⁷² Dz.U. z 1997 r. Nr 57, poz. 358.

⁷³ Dz.U. z 2001 r. Nr 145, poz. 1624.

⁷⁴ Zob. wyrok TK z 5 października 2004 r., Dz.U. Nr 223, poz. 2269.

⁷⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.). Na temat regulacji prawnych alpinizmu zob. też D. Wolski, *Świadomość odpowiedzialności prawnej a rozwój turystyki górskiej i alpinizmu* [w:] *Góry – człowiek – turystyka. Księga jubileuszowa dedykowana prof. dr. hab. Andrzejowi Matuszykowi w 75. rocznicę urodzin*, red. P. Cybula, M. Czyż, S. Owsianowska, Kraków 2011, s. 297 i n.

⁷⁶ Zob. D. Wolski, *Świadomość odpowiedzialności prawnej...*, s. 297 i n.

na ciągle dość daleko idącą reglamentację wspinaczki, taternictwa i alpinizmu, które w rezultacie doprowadziły do jego uchylenia ustawą z dnia 15 kwietnia 2005 r. o zmianie ustawy o kulturze fizycznej oraz ustawy o żegludze śródlądowej⁷⁷. Pozostawiono jedynie obowiązkowe uprawnienia odnoszące się do alpinizmu jaskiniowego⁷⁸, które również po pewnym czasie zostały uchylone nową ustawą o sporcie⁷⁹. Co więcej, nawet jeżeli ustawa o sporcie w pierwotnej wersji (w art. 41) pozwalała na budowanie kadry instruktorów sportu i trenerów na podstawie wymagań zawartych w ustawie, to jej wersja przyjęta w wyniku nowelizacji wprowadzonej ustawą z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów w praktyce oznacza całkowitą deregulację⁸⁰.

Do kolejnej istotnej zmiany regulacji prawnych dotyczących bezpieczeństwa w górach doszło w wyniku uchylenia przepisów u.k.f. wraz z rozporządzeniem o warunkach bezpieczeństwa osób przebywających w górach przez wymienioną wcześniej ustawę o sporcie, a następnie uchwalenia ustawy z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich⁸¹. Jest to podstawowy, zasadniczo jedyny, akt prawny obejmujący swym zakresem szeroko pojęte bezpieczeństwo w górach, w tym na zorganizowanych stokach narciarskich, a także przepisy dotyczące służb ratowniczych. Ustawa nie zawiera już jednak żadnych przepisów – z wyjątkiem służb ratowniczych – dotyczących uprawnień pozwalających na prowadzenie działalności turystycznej lub sportowej w górach. W tym zakresie utrzymana została deregulacja, która zapanowała po uchyleniu rozporządzeń dotyczących uprawiania alpinizmu. Niewprowadzone zostały także żadne przepisy dotyczące uprawnień instruktora czy trenera wspinaczki, zarówno sportowej, jak i wysokogórskiej. Nadawanie tego rodzaju uprawnień pozostało domeną organizacji branżowych, takich jak PZA. Uprawnienia te nie mają jednak charakteru państwowego i nie są warunkiem prowadzenia działalności w tym zakresie.

W kontekście szeroko pojętej turystyki górskiej trzeba również przywołać ustawę z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych⁸². Ustawa dotyczy turystyki górskiej w części poświęconej przewodnictwu turystycznemu, a w istocie przewodnictwu górskiemu. Ustawa była wielokrotnie nowelizowana, a na jej podstawie wydawano kolejne rozporządzenia dotyczące przewodników turystycznych, w tym przewodników górskich⁸³. Występujące w ostatnich latach tendencje, a także wątpliwości dotyczące

⁷⁷ Dz.U. z 2005 r. Nr 85, poz. 726 ze zm.

⁷⁸ Zob. rozporządzenie Ministra Sportu z dnia 8 lutego 2006 r. w sprawie uprawiania alpinizmu jaskiniowego (Dz.U. z 2006 r. Nr 30, poz. 211).

⁷⁹ Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie (Dz.U. z 2010 r. Nr 127, poz. 857).

⁸⁰ Dz.U. z 2013 r., poz. 829.

⁸¹ Dz.U. z 2011 r. Nr 208, poz. 1241 ze zm.

⁸² Dz.U. z 1997 r. Nr 133, poz. 884 ze zm.

⁸³ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 26 marca 1999 r. w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek (Dz.U. z 1999 r. Nr 31 poz. 301); rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 28 czerwca 2001 r. w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek (Dz.U. z 2001 r. Nr 72, poz. 752); rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 16 sierpnia 2004 r. w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek (Dz.U. z 2004 r. Nr 188, poz. 1944); oraz rozporządzenie Ministra Sportu

zgodności tak daleko idącej regulacji zawodu przewodnika turystycznego (podobnie jak pilota wycieczek) doprowadziły do zderegulowania tych zawodów⁸⁴. W konsekwencji jedynym – aczkolwiek najbardziej interesującym z punktu widzenia niniejszego opracowania – rodzajem przewodnika podlegającego nadal regulacji pozostał przewodnik górski. Warunki uzyskania uprawnień przewodnika górskiego wskazano w rozporządzeniu Ministra Sportu i Turystyki z dnia 26 czerwca 2014 r. w sprawie nabywania uprawnień przewodnika górskiego⁸⁵. Brak jednak – z pewnymi wyjątkami⁸⁶ – obowiązku posługiwania się przewodnikiem górskim w wypadku wycieczek organizowanych w górach.

W kontekście turystyki górskiej po raz kolejny należy także przywołać przepisy prawne dotyczące ochrony przyrody. Ma to istotne znaczenie w wypadku najbardziej atrakcyjnych z punktu widzenia turystycznego i sportowego terenów górskich, które zazwyczaj należą jednocześnie do obszaru parku narodowego. W takim wypadku obowiązuje obecnie ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody⁸⁷, która przyznaje zasadniczo dyrektorowi parku narodowego wyłączne prawo w zakresie udostępniania obszaru parku na cele turystyczne, a także sportowe. Dyrektor parku narodowego korzysta z tego uprawnienia, wydając zarządzenia, w których określa sposoby, obszary, warunki i ograniczenia, z zachowaniem których obszar parku narodowego udostępniany jest na wskazane powyżej cele. Ponadto, zasadniczo kończąc wątek regulacji prawnych obejmujących turystykę górska, niezależnie od wspomnianego już wcześniej prawa cywilnego i karnego, trzeba pamiętać o wpływie, jaki na możliwości uprawiania turystyki górskiej wywołało wejście Polski do Unii Europejskiej. Jak wiadomo większość pasm górskich położonych na południu Polski znajduje się częściowo w Polsce, a częściowo w granicach Republiki Słowackiej czy Republiki Czeskiej. To znacznie zwiększa możliwości i pozwala obecnie na w zasadzie swobodne, transgraniczne uprawianie turystyki na obszarze Tatr, Beskidów czy Karkonoszy. Członkostwo w UE daje znacznie większą swobodę przekraczania granicy na obszarze gór, niż pozwalały na to wspomniane wcześniej umowy dwustronne.

Na koniec kilka zdań należy poświęcić organizacjom działającym w omawianej tutaj dziedzinie. Zarówno PTTK, jak i PZA nadal funkcjonują mimo że pozbawione zostały omówionego wcześniej monopolu. Wystarczy spojrzeć na dokumenty przyjmowane przez te organizacje, aby przekonać się, że dalej – pomimo braku formalnego umocowania – tworzą one wiele reguł czy zasad, które obowiązują i są stosowane co najmniej w ich strukturach, a z pewnością mają szerszy zasięg⁸⁸. PTTK kontynuuje

i Turystyki z dnia 4 marca 2011 r. w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek (Dz.U. z 2011 r. Nr 60, poz. 302). Wydawane były także rozporządzenia dotyczące komisji egzaminacyjnych oraz weryfikowania znajomości języków obcych przez przewodników turystycznych.

⁸⁴ Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów (Dz.U. z 2013 r., poz. 829).

⁸⁵ Dz.U. z 2014 r., poz. 868 ze zm.

⁸⁶ Zob. zarządzenie dyrektora TPN nr 15/2013 z dnia 19 kwietnia 2013 r. w sprawie obowiązku zapewnienia opieki przewodnika górskiego tatrzańskiego na terenie Tatrzańskiego Parku Narodowego.

⁸⁷ Dz.U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880.

⁸⁸ Zob. m.in. uchwały przyjmowane przez Zarząd Główny PTTK, <https://www.pttk.pl/pttk/przepisy/>, (dostęp: 25.08.2017). Podobnie dokumenty wewnętrzne przyjmowane przez poszczególne komisje działające

swoją działalność w odniesieniu do szlaków turystycznych czy przewodnictwa. Z kolei PZA posiada formalnie status polskiego związku sportowego działającego na podstawie przepisów ustawy o sporcie, nadal szkoli kadrę instruktorską w sportach wspinaczkowych, choć przepisy ustawy o sporcie w obecnym brzmieniu art. 41 nie stawiają instruktorom i trenerom sportu zasadniczo żadnych wymagać. Dlatego szkolenia – już bez wcześniej istniejącego monopolu – opierają się na dokumentach wewnętrznych przyjmowanych przez tę organizację⁸⁹. Działa także wiele innych organizacji i stowarzyszeń, kół przewodnickich, a także komercyjnych firm prywatnych o rozmaitym statusie, które prowadzą działalność w górach, organizując wyjazdy, wycieczki, kursy turystyki górskiej letniej i zimowej, trekkingi, wspinaczki, wyjścia na szczyty górskie w Polsce i za granicą oraz wszelkie inne formy aktywności w górach. Działają one na podstawie obowiązujących przepisów, w tym wspomnianej już ustawy o usługach turystycznych, oraz przepisów o bezpieczeństwie w górach, ale niekiedy też wewnętrznych regulaminów. W ten sposób kształtowana jest co najmniej praktyka działalności w górach w warunkach daleko idącej deregulacji, która może prowadzić do powstawania określonych reguł, dobrych praktyk lub zasad postępowania, nie zawsze akceptowanych przez środowisko związane z istniejącymi wcześniej organizacjami mającymi monopol na tego rodzaju działalność.

4. Przyszłość regulacji turystyki górskiej

Jaka będzie przyszłość regulacji obejmujących szeroko pojętą turystykę górska? Zdaniem autora można tutaj zasadniczo wyróżnić dwie istotne grupy zagadnień, które są zarazem w dużym stopniu wyrazem poglądów przedstawicieli dwóch ścierających się tendencji. Osoby reprezentujące pierwszą opowiadają się za większą regulacją i reglamentacją zarówno działalności w górach, jak i zawodów, które w ramach tej działalności są wykonywane. Nie ma potrzeby powtarzania licznych argumentów, jakie się przy tej okazji pojawiają. Jak wiadomo, najważniejsze to zapewnienie odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa w górach oraz właściwego profesjonalizmu osób wykonujących zawody, które są związane z działalnością w górach. Oponenti opowiadają się z kolei za daleko idącą liberalizacją i deregulacją działalności w górach, w tym uwolnieniem wszystkich zawodów, co z wyjątkiem przewodnika górskiego stało się obecnie faktem. Swoje stanowisko opierają na znanej i powtarzanej wielokrotnie tezie o wolnym rynku jako najlepszym regulatorze jakości oraz samoczynnie dokonującej się weryfikacji, eliminującej osoby i organizacje, których poziom znacząco odstaje od pozostałych.

Sformułowanie jakiegos sensownego, opartego na danych, wniosku w odniesieniu do przedstawionych powyżej grup przeciwstawnych poglądów jest zadaniem niezwykle trudnym. Dlaczego? Ponieważ przywołane dane empiryczne, w tym o wpływie

w ramach PZA, <http://pza.org.pl/pza/o-zwiazku> (dostęp: 25.08.2017).

⁸⁹ Zob. Regulamin Kadry Szkoleniowej PZA.

przyjmowanych regulacji na liczbę wypadków w górach, nie dają właściwie żadnej odpowiedzi. Trudno jest z zachowaniem poprawności metodologicznej porównać wypadki, do jakich dochodzi w górach, z uwagi na dodatkowe czynniki, jakie mogą wpływać na wzrost lub spadek ich liczby. Odwołując się w tym miejscu do dostępnych danych dotyczących wypadków lub interwencji ratowniczych, do jakich dochodziło na obszarze działania TOPR, trudno jest się pokusić o jakieś niebudzące wątpliwości wnioski. Zasadniczo liczba wypadków w ciągu kilku ostatnich lat, poczynwszy od 2010 r., nie uległa radykalnej zmianie, choć niekiedy dane różnią się znacząco w stosunku rok do roku⁹⁰. Liczba zdarzeń objętych interwencją TOPR, do jakich doszło w latach 2010–2013⁹¹ i 2014–2016 nie różni się znacząco, choć wskazuje się na niewielki spadek liczby wypadków śmiertelnych⁹². Przy analizie liczb przywołanych w statystykach trzeba nałożyć m.in. takie czynniki, jak wzrost popularności turystyki górskiej i sportu uprawianego w górach (już nie tylko wspinaczka, ale także np. biegi górskie), znacznie lepszy sprzęt, liczba osób na obszarze działania TOPR w porównywalnych okresach czy też różnice pogodowe. Nie sposób zatem wiarygodnie odpowiedzieć na pytanie o to, czy zmiany w regulacjach prawnych, nawet na tym jednym, choć jednocześnie tak bardzo popularnym obszarze górskim, wpłynęły na poziom bezpieczeństwa.

Gdy analizuje się, jak kraje alpejskie poradziły sobie z regulacją turystyki górskiej i zawodów związanych z górami, wtedy można skonstatować, że nie ma tam jednolitego modelu. Zazwyczaj występuje model zakładający rozwiązanie legislacyjne w jakimś zakresie, a w pozostałym pozostawiona zostaje swoboda uznanym organizacjom skupiającym osoby prowadzące działalność w górach, takim jak przewodnicy, instruktorzy wspinania, alpinizmu czy narciarstwa. Bardzo dużą rolę odgrywają również akty prawne stanowione przez władze lokalne, regionów, kantonów czy prowincji, którym często pozwolono na tworzenie ram dla turystyki górskiej, alpinizmu, a także wszelkiego rodzaju działalności z tym związanych⁹³. Jak wskazano wcześniej, dużą rolę odgrywają też uznane organizacje o zasięgu międzynarodowym, takie jak IFMGA⁹⁴,

⁹⁰ Zob. Najwyższa Izba Kontroli (NIK), *Informacja o wynikach kontroli, Zapewnienie bezpieczeństwa turystyki i rekreacji w górach*, 12.06.2014, tabela nr 1, s. 16, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,6753,vp,8575.pdf> (dostęp: 24.08.2017).

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² Zob. m.in. A. Marasek, *Statystyka wypadków w Polskich Tatrach 2014/2015*, <http://tatarnik.org/32015/statystyka-wypadkow-w-polskich-tatrach-i-polrocze-i-caly-2014-rok-i-polrocze-2015-rok> (dostęp: 24.08.2017); *Małopolskie: TOPR podsumował rok*, <http://601100300.pl/news/topr-podsumowal-rok/> (dostęp: 25.08.2017); Podsumowanie roku 2016, <http://www.topr.pl/organizacja-topr/archiwum/314-podsumowanie-roku-2016> (dostęp: 24.08.2017).

⁹³ Na temat rozwiązań funkcjonujących we Włoszech w odniesieniu do przewodników górskich, w tym obowiązującego w tym zakresie prawa lokalnego stanowionego przez poszczególne prowincje zob. m.in. <http://www.lawtech.jus.unitn.it/index.php/cerca-sentenza?q=guida+alpina&Search=> (dostęp: 25.08.2017). Obszerne rozważania na temat odpowiedzialności za bezpieczeństwo w górach w różnych jej aspektach w zbiorze *La Montagna*, a cura di U. Izzo, Torino 2013. Podobnie w Austrii przewodnictwo górskie jest głównie domeną prawa lokalnego, czego przykładem jest ustawa stanowiąca prawo lokalne pt. *Tiroler Bergsportführergesetz – TBSFG*, <https://www.tirol.gv.at/sport/bergsport/bergsportfuehrer/> (dostęp: 25.08.2017).

⁹⁴ *International Federation of Mountain Guides Associations*, <http://www.ivbv.info/en/home.html> (dostęp: 25.08.2017).

UIAA⁹⁵, UIMLA⁹⁶ czy ICAR⁹⁷, których uprawnienia czy atesty są uznawane i respektowane w wielu krajach alpejskich. Zatem w rozwiązaniach funkcjonujących w krajach alpejskich, a częściowo również w Słowacji⁹⁸, w regulacji turystyki i sportów uprawianych w górach najczęściej stosowany jest pewien model mieszany. Składa się on z różnego rodzaju norm prawa państwowego (czasami federalnego), prawa lokalnego oraz zasad pozaprawnych, przy czym normy prawne nie zawsze oznaczają prawo bezpośrednio mające za przedmiot turystykę i sport uprawiane w górach. Wydaje się zatem, że w kontekście kształtu szeroko pojętych regulacji dotyczących turystyki górskiej w Polsce należałoby się skłonić do modelu, który utrzymałby pewien niezbędny zrąb przepisów o charakterze prawa powszechnie obowiązującego regulujący najważniejsze zasady dotyczące bezpieczeństwa, ograniczeń na obszarach ochronionych, statusu służb ratowniczych czy wykonywania zawodów związanych z działalnością w górach. Już w kwestii rozwiązań szczegółowych, zasad bezpieczeństwa, programów szkoleń czy kryteriów uzyskiwania uprawnień należałoby się jednak odwołać się do norm pozaprawnych. Tutaj dobrym rozwiązaniem wydaje się oparcie się na dorobku uznanych organizacji działających w poszczególnych dziedzinach.

5. Podsumowanie

Poprzedni podrozdział miał w pewnym zakresie charakter podsumowujący, dlatego też właściwe podsumowanie ograniczy się do kilku refleksji dotyczących rozwoju regulacji mających za przedmiot turystykę górską i sport uprawiany na obszarach górskich w przestrzeni czasowej ujętej niniejszym opracowaniem. Przede wszystkim można zauważyć, że góry i uprawiane tam turystyka i sport zawsze kojarzone były z pewną sferą wolności, gdzie obowiązują nieco inne reguły niż w życiu codziennym. Większe zatem znaczenia powinny mieć pewne niepisane reguły czy też więzi międzyludzkie niż jakiegokolwiek regulacje, o regulacjach prawnych nie mówiąc. Jak się jednak okazuje, jest to w pewnym sensie wrażenie mylne. Właściwie bowiem od samego początku turystyce górskiej towarzyszyło tworzenie pewnych reguł postępowania, które nawet jeżeli nie od razu stały się obowiązującym prawem, to po jakimś czasie były ujmowane w mniej lub bardziej formalne ramy. Świadczą o tym: powstawanie kolejnych organizacji zajmujących się turystyką górską zarówno w Tatrach, jak i na innych obszarach górskich, myśl o utworzeniu strefy chroniącej przyrodę na obszarze Tatr, pierwsze oficjalne uprawnienia przewodnickie nadawane w Karkonoszach, powstanie

⁹⁵ *International Climbing and Mountaineering Federation*, <http://theuiaa.org> (dostęp: 25.08.2017).

⁹⁶ *Union of International Mountain Leader Associations*, <http://www.uimla.org/cms/> (dostęp: 25.08.2017).

⁹⁷ *International Commission for Alpine Rescue*, <http://www.alpine-rescue.org/xCMS5/WebObjects/nextus5.woa/wa/menu?id=1063> (dostęp: 25.08.2017).

⁹⁸ Zob. informacje na temat przewodnictwa górskiego w Słowacji dostępne na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Republiki Słowackiej, <http://www.minv.sk/?mountain-guiding-activity-including-guiding-and-accompanying-persons-on-tourist-paths-and-routes> (dostęp: 25.08.2017).

TOPR, nadawanie uprawnień i klas przewodnikom tatrzańskim itd. Każdemu z tych przykładowo wyliczonych tutaj wydarzeń z dziejów turystyki górskiej towarzyszyło powstawanie określonych regulacji, często nieformalnych, które miały ujmować w określone ramy turystykę górską, a z czasem także sport uprawiany w górach. W kolejnych latach mnożą się regulacje, w tym prawne, dotyczące turystyki górskiej i sportów górskich. Tworzy się administracja państwowa odpowiedzialna za tę sferę turystyki, w tym turystyki górskiej. Działają w tej sferze również rozmaite organizacje, choć dominującą rolę odgrywa PTTK i PZA. Lata najnowsze zapoczątkowane przełomem roku 1989 przyniosły z jednej strony określone regulacje prawne, a z drugiej coraz bardziej ujawniające się tendencje deregulacyjne, w szczególności w odniesieniu do uprawnień i zawodów wykonywanych w górach, choć przewodnik górski utrzymał charakter uprawnień państwowych. Prawo cywilne, karne oraz przepisy dotyczące ochrony przyrody stanowią regulacje, które znajdowały i znajdują nadal zastosowanie w turystyce górskiej.

Myśląc o przyszłości regulacji obejmujących turystykę i sport uprawiane w górach, nie jest łatwo snuć prognozy. Jak wskazano w poprzedniej części, wydaje się, że warto byłoby się odwołać do doświadczeń krajów alpejskich. Choć historycznie rzecz ujmując, turystyka górską nie ma o wiele dłuższych tradycji niż w Polsce, to jednak biorąc pod uwagę potencjał, jakim dysponują te kraje, oraz skalę uprawiania turystyki i sportów górskich, ich doświadczenia są znacznie bogatsze. Należałoby bowiem wypracować taki model regulacji, który będzie kompromisem między pewnym niezbędnym minimum zapewniającym bezpieczne warunki uprawiania turystyki i sportu w górach a pozostawieniem swobody pozwalającej na wypracowanie i stosowanie niepisanych reguł, zwyczajów i dobrych praktyk, które niejednokrotnie mają już dość długą historię, sięgającą początków turystyki górskiej. Ciężar bezpiecznego, uwzględniającego specyficzne warunki panujące w górach, uprawiania omawianych tutaj aktywności powinien spoczywać w równej mierze na wszystkich zainteresowanych stronach, turyści nie wyłączając. Jak pokazuje praktyka, jest to często najsłabsze ogniwo, które prowadzi do zaistnienia niebezpiecznej sytuacji, nawet w warunkach daleko idącej regulacji prawnej. Dlatego znacznie lepsze rezultaty przyniesie wspomniany już powyżej kompromis, połączony z działaniami mającymi na celu podniesienie świadomości osób uprawiających tak obecnie różnorodne rodzaje aktywności w górach.